

Araştırma Makalesi / (Research Paper)

MARUZİYET: KAVRAMSAL KÖKLERİ VE İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİNDEKİ YASAL ÇERÇEVESİ

Gökay Taşkaya¹

¹⁾ Sinop Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü, Sinop.
Elmek: gokaytaskaya@sinop.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-3916-3352

Özet

Bu çalışma, "maruziyet" teriminin etimolojik kökenlerini, anlam dönüşümünü ve iş sağlığı ve güvenliği alanındaki bilimsel ve mevzuat temelli kullanımını kapsamlı biçimde incelemektedir. Terim, Türkçe, Arapça, Fransızca ve İngilizce kaynaklarda karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiş; Türk Dil Kurumu sözlüklerinde yer almamasına rağmen, mevzuat ve akademik literatürdeki tanımları üzerinden analiz edilmiştir. Bulgular, maruziyet kavramının terminolojik olarak netleştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Çalışma sonucunda, maruziyet sınır değerlerinin açık biçimde tanımlanması, ölçüm ve izleme süreçlerinin standartlaştırılması, ayrıca risk değerlendirmelerinde bu terimin tutarlı biçimde kullanılmasının çalışan sağlığının korunmasına katkı sağlayacağı önerilmektedir. Bu yönüyle çalışma, iş sağlığı ve güvenliği terminolojisine kavramsal bir açıklık getirmekte ve politika yapıcılar için yol gösterici niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Maruziyet, İş Sağlığı ve Güvenliği, Mesleki Riskler, Çalışan Güvenliği

EXPOSURE: CONCEPTUAL ROOTS AND LEGAL FRAMEWORK IN OCCUPATIONAL HEALTH AND SAFETY

Abstract

This study comprehensively examines the etymological origins, semantic evolution, and both scientific and legislative uses of the term “*exposure*” within the context of occupational health and safety (OHS). The concept was analyzed comparatively across Turkish, Arabic, French, and English sources, revealing that although it is not included in the Turkish Language Association (TDK) dictionary, it is widely employed in OHS legislation and scientific literature. The findings indicate that the term “*exposure*” requires clearer and more standardized definitions. The study suggests that precisely defining exposure limits, standardizing measurement, and monitoring procedures, and ensuring consistent terminology in risk assessments will enhance the protection of worker health. Accordingly, this work contributes conceptual clarity to OHS terminology and provides practical insights for policymakers and professionals in the field.

Keywords: Exposure, Occupational Health and Safety, Occupational Risks, Worker Safety.

1. Giriş

İşçi sağlığı ve iş güvenliği uygulamaları, ülkeler ve sektörler arasında farklılık gösterse de Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1950’lerde herkesin sağlık hizmeti alması ve güvenli bir ortamda çalışmasının temel bir insan hakkı olduğunu vurgulamıştır. Sağlıklı çalışma koşulları, iş kaynaklı hastalıkları önleyerek çalışanın yaşam süresini uzatır, iş verimini artırır ve ekonomik bağımsızlığını destekler. Ayrıca, bu durum yalnızca bireysel sağlıkla sınırlı kalmayıp, çalışanın sosyal yaşamı ve hizmet sunduğu alan üzerinde de olumlu etkiler yaratır (Özkan ve Emiroğlu, 2006: 45). İşçi sağlığını korumanın yollarından biri maruziyetin azaltılması ile mümkün olmaktadır (Mordoğan ve Şahin, 2021: 30). İş sağlığı ve güvenliği (İSG) kapsamında bir hastalığın meslek hastalıklarının kabul edilmesinde maruziyet süresi önemli bir belirleyici husus olup, hastalığın kabul edilmesi için gerekli olan asgari etkilenme süresi olarak ifade edilmektedir (ÇASGEM, 2013: 37). Ayrıca Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) maluliyetin tespitinde maruziyet süresini; zararlı etkenin başlamasıyla hastalık belirtilerinin ortaya çıkması için gereken en az süre olarak ifade eder (SGK, 2013:14).

Ülkemizde maruziyet eylem değeri ve maruziyet sınır değeri yasal çerçeveler ile belirlenmiştir (Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013: 1; Çalışanların Gürültü İle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013: 1). Maruziyet kavramı hem günlük kullanımda hem de bilimsel literatürde çeşitli anlamlar içermektedir. Özellikle İSG alanında, çalışanların fiziksel, kimyasal, biyolojik ve psikososyal risklere maruz kalma düzeylerini belirlemek kritik bir öneme sahiptir. Ancak, maruziyet teriminin etimolojik kökenleri ve farklı dillerdeki kullanımı incelendiğinde, kavramın anlamının tam olarak netleşmediği görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmanın amacı, maruziyet kavramının kökenlerini ve farklı disiplinlerdeki kullanımını ele alarak, İSG alanında daha net bir tanım ortaya koymaktır.

Maruziyet kavramı, iş sağlığı ve güvenliği alanında risk değerlendirmesi, mevzuat uyumu ve çalışan sağlığının korunması açısından temel bir belirleyicidir. Ancak terimin Türkçe literatürde kavramsal ve terminolojik olarak tutarlı biçimde tanımlanmamış olması, uygulamada ölçüm, izleme ve raporlama süreçlerinde belirsizliklere yol açmaktadır. Bu durum, hem denetim ve hukuki değerlendirmelerde farklı yorumlara neden olmakta hem de çalışanların maruz kaldıkları risklerin doğru şekilde sınıflandırılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle, maruziyet kavramının dilbilimsel, yasal ve metodolojik boyutlarıyla bütüncül biçimde ele alınması; ulusal

mevzuatın güncellenmesi, iş hijyeni uygulamalarının güçlendirilmesi ve İSG eğitim içeriklerinin standardizasyonu açısından büyük önem taşımaktadır.

2. Yöntem

Bu çalışmada karşılaştırmalı içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, farklı kaynaklardaki kavramların anlam, kullanım ve bağlamsal farklılıklarını sistematik biçimde karşılaştırmaya olanak tanır. Çalışma kapsamında “maruziyet (exposure)” terimi; etimolojik, terminolojik ve mevzuat boyutlarıyla üç düzeyde incelenmiştir.

İlk aşamada, dilbilimsel karşılaştırma yapılmış; Türkçe (Türk Dil Kurumu, Etimoloji Türkçe), İngilizce (Online Etymology Dictionary), Fransızca (Larousse) ve Arapça (Google Çeviri veri tabanı) sözlükleri taranmıştır. Bu aşamada her dilde “exposure / maruz / être exposé / لا تعرض” terimlerinin köken, anlam evrimi, kullanım sıklığı ve bağlam ilişkisi karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma ölçütleri olarak (1) anlam kökü, (2) kullanım alanı (tıp, isg, hukuk vb.), (3) terminolojik tutarlılık, (4) semantik kapsam genişliği ve (5) çağdaş yazında kullanımı dikkate alınmıştır.

İkinci aşamada, mevzuat içerik analizi gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de yürürlükte olan beş temel düzenleme — *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu* (2012), *Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik* (2013), *Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik* (2013), *Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik* (2013) ve *Tozla Mücadele Yönetmeliği* (2013) — karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu aşamada her yönetmelikte “maruziyet”, “maruziyet sınır değeri” ve “maruziyet eylem değeri” terimlerinin nasıl tanımlandığı, hangi bağlamlarda geçtiği ve hangi ölçüm parametreleriyle ilişkilendirildiği kodlanmıştır. Kodlama süreci belge analizi ilkelerine uygun olarak yürütülmüş; her yasal metin *maruziyetin türü, ölçüm yöntemi, değer aralığı ve yasal zorunluluk düzeyi* açısından sınıflandırılmıştır.

Üçüncü aşamada, disiplinler arası karşılaştırma yapılmıştır. İş sağlığı, tıp ve dilbilim literatürlerinde “maruziyet” kavramının tanım biçimleri, risk değerlendirme yaklaşımları ve terminolojik karşılıkları karşılaştırılmış; bu analiz sonucunda kavramın bilimsel, mevzuatsal ve dilsel düzeylerdeki tutarsızlıkları belirlenmiştir.

Son olarak, elde edilen veriler nitel analiz yaklaşımıyla bütünleştirilmiş; farklı kaynaklardan elde edilen tanımlar arasındaki ortak noktalar, ayrımlar ve örtüşen temalar tablo hâlinde sınıflandırılmıştır. Böylece

maruziyet kavramının hem dilsel gelişimi hem de İSG mevzuatındaki karşılığı sistematik olarak ortaya konmuştur.

3. Bulgular

Maruziyet kelimesi Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, Türkçede Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü, Tarama Sözlüğü, Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu, Bilim ve Sanat Terimleri Sözlüğünde tarandığında karşılığı olmayan (TDK, 2025) bir kavram olup, İngilizce exposing kelimesinin karşılığı olarak kullanılmaktadır (Pulat Seren ve Yakıncı, 2017: 14). Terimler sözlüğünde Expose ise; 15. yüzyılın başlarında "barınak veya savunma olmaksızın ayrılmak", Latince "exponere" ortaya koymak, açığa çıkarmak, sergilemek, ifşa etmek, yayınlamak olarak tanımlanmaktadır (Online Etymology Dictionary, 2025). Fransızca sözlüğüne göre de être exposé; gösterilmek, sergilenmek üzere sunulmak, bir hastalığa, bir tehlikeye maruz kalmaya yatkın olma olarak belirtilmektedir (Larousse, 2025). Analiz sürecinde, her bir dilde elde edilen tanımlar ve kullanım örnekleri tablo mantığında sınıflandırılmış; ortaya çıkan tematik eşleşmeler Çizelge 1’de gösterilmiştir. Bu kodlama yaklaşımı, maruziyet kavramının hem semantik hem de mevzuatsal düzeydeki örtüşmelerini nesnel biçimde değerlendirmeyi sağlamıştır.

En sık kullanılan dil çeviri uygulamalarından biri olan Google Çeviri’ de Türkçe yazılan maruziyet

kelimesinin Arapça karşılığı ise “التعرض” “dır (Google Çeviri, 2025). Tıpta sıklıkla kullanılan “maruziyet” kelimesi ise hiçbir sözlükte yoktur (Pulat Seren ve Yakıncı, 2017:14). Maruz, Arapça ‘rd kökünden gelen maʿrūd معروض “arz olunmuş, açık bir şekilde ortaya konan, sergilenen, sunulan, anlamına gelmek olup ayrıca “bir şeye veya etkiye açık olan” sözcüğünden alıntıdır. Arapça ‘arada عرض “ortaya çıktı, belirdi, yoluna çıktı” fiilinin meʿfuludur (EtimolojiTürkçe, 2025). Arapça “معروض” “maruz kelimesinden “maruz kalmak” anlamında türetilerek kullanılan (Yakıncı ve ark., 2011: 188; Ayverdi, 2025) maruziyet kelimesi ne Türkçe ne Arapça ne de tıp terimi olarak sözlüklerde yer almamaktadır. Türkçe ’de "maruz kalmak" ifadesi, bir olay veya bir durumla karşı karşıya olmak olarak belirtilmiştir. Birleşmiş Milletler Afet Riskini Azaltma Ofisi (UNDDR) ‘ye göre ise; “Tehlikeye açık alanlarda bulunan insanların, altyapının, konutların, üretim kapasitelerinin ve diğer somut insan varlıklarının durumu” olarak tanımlanmıştır (UNDRR, 2016: 18).

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, meslek hastalığı tanımında karışımıza çıkan maruziyet terimini, mesleki risklere maruziyetten bahseder ve bunun sonucunda meydana gelen hastalık olarak tanımlar (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012:2). Aynı kanunda ayrıca kişisel maruziyetten bahsedilmekte olup, iş hijyeni kapsamında iş yerindeki kimyasal, biyolojik, fiziksel etmenler ve bu etmenlerin kişiler üzerindeki etkilerinin araştırılması ve tespit edilmesinden bahsetmektedir.

Çizelge 1. Maruziyet Kavramının Diller Arası Anlam Temaları.

Tema	Türkçe (maruz / maruziyet)	İngilizce (exposure)	Fransızca (être exposé)	Arapça (التعرض / معروض)
Açıklık	Açığa çıkma, açıkta olma	To be open to, uncovered	Être mis à découvert	الانكشاف
Korunmasızlık	Savunmasız, korumasız durumda olma	Without protection, unprotected	Sans protection, sans défense	حماية بدون
Etkilenme	Bir etkenin etkisine girme	To be affected by, subjected to	Être affecté par	بالتأثر
Ortaya çıkarılma	Maruz bırakılma, ifşa edilme	To be exposed, revealed	Être exposé, dévoilé	للعرض

Mevzuatta yer alan bu tanımlar, “maruziyet” kavramının yalnızca yasal bir terim değil, aynı zamanda ölçülebilir ve analiz edilebilir bir olgu olduğunu göstermektedir. Ancak kavramın hangi bileşenlerden oluştuğunun netleştirilmemesi hem risk değerlendirmesi hem de önleyici politikaların geliştirilmesi sürecinde belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle, maruziyetin temel bileşenlerinin açıklanması; kavramın kapsamını, sınırlarını ve İSG bağlamındaki uygulama alanlarını anlamaya katkı sağlayacaktır.

3.1. Maruziyet Bileşenleri

3.1.1. Maruziyet Düzeyi

Düzye: Düzye kelimesi “bir nesnenin bir başkasına göre kimi niceliklerinde ya da konumunda gösterdiği ayrılık derecesi” (TDK Kimya Terimleri Sözlüğü, 2007) olarak tanımlanmaktadır. İngilizcede; level karşılığı olup, 14. yüzyılın ortalarında, "yatay çizgiyi belirtmek için kullanılan araç" olarak tanımlanmaktadır. Eski Fransızca *livell'in*, popüler Latince libellus’un, klasik

Latince *libella'nın* benzeşme yoluyla değiştirilmesidir (Larousse, 2025). İspanyolca *canivel*, Modern Fransızca *niveau* aynı kaynaktan gelirler ancak benzeşme yoluyla değişikliğe uğramışlardır. 1530'larda "Yatay bir çizgiyle işaretlenmiş konum" 1620'lerde "düz arazi parçası" ve 1630'larda da "düz yüzey" olarak tanımlanmıştır. Almanca *Schicht* kelimesi karşılığı olan *düzyey*; sıralamak (birbirinin üstüne), dizmek, düzenlemek anlamına gelen *schichten* fiiline aittir (DWDS, 2025).

3.1.2. Maruziyet Eylem Değeri

Eylem: Eylemek işi, "Belli bir amaca yönelik olarak olup gerçekleşmiş iş, yapıp gerçekleşmiş hareket veya davranış, kasıtlı kasıtsız her türlü iş; olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 670). OSHA "*Action level*" olarak tanımlamakta ve belirli bir madde için belirlenen, sekiz (8) saatlik zaman ağırlıklı ortalama olarak hesaplanan ve maruziyet izleme ve tıbbi gözetim gibi belirli gerekli faaliyetleri başlatan bir konsantrasyon şeklinde ifade etmiştir (OSHA, 1990: 1).

3.1.3. Maruziyet Sınır Değeri

Sınır: Sinoro Rumca kelimesinden dilimize geçen kelime, "iki komşu devletin topraklarını birbirinden ayıran çizgi" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 1755). Etimoloji sözlüğünde uç, uç boyu, hudut' R *сoвoгoв* 'sınır' olarak belirtilmektedir. Azeri alanında kullanılmakta olan "sinor" kelimesi de Türkçe bir alıntı olup, Farsçada da *sinir*, *sinür* 'limit, frontier' şeklinde kullanılmaktadır (TDK, 2025). Terimler sözlüğünde sınır; Türkçe'de limit olarak tanımlanmaktadır. İngilizce *limit*, Fransızca *limite* ve Almanca *grenze* olan terimin karşılığı "Olaylar ve süreçlerde kimi niteliklerin ulaşacağı düşünülen son nicelik değeri" olarak tanımlanmaktadır (TDK Kimya Terimleri Sözlüğü, 2007).

3.1.4. Doz

Fransızca *dose* "verilen ilaç miktarı" anlamındaki sözcükten alınmış olan doz; Eski Yunanca'da *dōsis* δōσις "veriş, verilen şey, hediye, bir ölçek ilaç" sözcüğünden alıntıdır (Nişanyan, 2009: 143). Türkçe'de ise "bir maddenin bir birleşige, bir karışıma giren veya girmesi gereken belli miktarı, düze" olarak sözlükte (TDK, 2005: 564) karşılık bulur. Su Ürünleri Terimleri Sözlüğünde "Bir defada verilen ilaç miktarı" (Sarıyüpoğlu ve ark., 2009: 86) ve Veteriner Hekimleri Terimler Sözlüğünde "İstenilen etkiyi oluşturan ilaç miktarı." olarak tanımlanmaktadır (TDK Veteriner Hekimleri Terimler Sözlüğü, 2024). Bu sözcük Eski Yunanca *didōmi* διδωμι, δo- "vermek" fiilinden +sis_ekiyle türetilmiştir. Bu fiil Hint Avrupa Anadili yazılı örneği bulunmayan **deh3-* (**dō-*) "vermek" biçiminden evrilmiştir (Nişanyan, 2009: 143).

3.2. İş Sağlığı ve Güvenliğinde Maruziyet

"Maruziyet" terimi, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) İSG ile ilgili belgelerinde sıklıkla yer almaktadır. Özellikle çalışanların zararlı maddelere, fiziksel etkenlere veya tehlikeli çalışma koşullarına maruziyetinin değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi konularında kullanılır. ILO'nun 170 No'lu Kimyasallar Sözleşmesi, çalışanların kimyasal maddelere maruziyetinin değerlendirilmesi, sınırlandırılması ve kontrol altına alınması gerektiğini vurgular. İşyerlerinde kimyasalların güvenli kullanımı için risk değerlendirmesi yapılmasını ve maruziyetin önlenmesini zorunlu kılar (ILO, 1990: 1). 162 Numaralı Asbest Hakkında Sözleşmesinde çalışanların asbest liflerine maruziyetini önlemeye yönelik önlemleri düzenler. Maruziyetin en aza indirilmesi ve riskin tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (ILO, Asbest Sözleşmesi, 1986: 1). Ayrıca Occupational Safety and Health Standards (OSHA) Zehirli ve Tehlikeli Maddeler 1910.1450 standartında çalışanların kimyasal maddelere maruziyet seviyesi, çalışanların kimyasal maddelere maruziyetinin kontrol edilmesi ve maruziyet seviyeleri belirlenen sınırların üzerine çıkarsa, işverenler düzeltici önlemler almak zorunda olduğundan bahsetmektedir (OSHA, 1990: 1).

4. Tartışma

2003 yılında 10 sayılı Avrupa Birliği Direktifi olan, Çalışanların Gürültüye Maruz Kalmalarından Kaynaklanan Risklerden Korunmalarını Sağlayacak Asgari Sağlık ve Güvenlik Gereklilikleri Hakkında Direktifi çıkarılmıştır. Direktif, titreşim maruziyetindeki gibi, gürültü maruziyeti ile ilgili maruziyet sınır ve maruziyet eylem değerleri olmak üzere maruziyet ile ilgili yasal sınırlamalar ve düzenlemeleri içermektedir. AB müktesebatına uyum süreci kapsamında, 2006 yılında Gürültü Yönetmeliği çıkartılmış ve 2013 yılında da bu yönetmelik kaldırılarak yürürlüğe Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik girmiştir (Laçiner, 2014:751).

Maruziyet eylem değeri, titreşimle çalışan kişilerin risklerden korunması amacıyla yayımlanan yönetmelikte, çalışanın titreşime maruz kalmasından doğabilecek risklerin kontrol altında tutulmasını zorunlu kılan sınır değer olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda, belirli bir kimyasal madde veya fiziksel bir faktöre (örneğin titreşim) maruziyetin, sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek amacıyla dikkat edilmesi gereken bir eşik değeri tanımlanmaktadır. Burada önemli husus koruyucu tedbirlerin alınması gereken eşik değere ulaşmadan ilgili çalışmaların yapılmasıdır.

Maruziyet sınır değeri, tozlu iş yerinde toz oluşumunun önlenmesi, kaynaktan gerekli önlemlerin alınarak bertaraf edilmesi veya tozun bastırılması gibi yöntemlerle çalışma ortamındaki toz yoğunluğunun yönetmelik kapsamında istenilen maruziyet sınır değerlerin altına indirilmesi için gerekli önlemler alınması amacıyla yasal düzenlemeye gidilmiştir. Yönetmelik kapsamında ilgili maruziyet toz ölçümleri tekrarlayarak, belirlenen maruziyet sınır değerlere uygun olduğunda iş yerine ilgili çalışma izninin verilmesini kapsamaktadır (Tozla Mücadele Yönetmeliği, 2013 :1-3).

Kimyasal maddelerle çalışanlarda alınacak İSG önlemleri için yayımlanan yönetmelikte, mesleki maruziyet sınır değerinden bahsedilmekte olup, kimyasal madde miktarının konsantrasyonunda aşılması gereken üst sınırı tanımlamakta kullanılmıştır (Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 2013: 1-19).

Ayrıca titreşim ile ilgili işlerde risklerden korunması için çıkarılan yönetmelikte maruziyet sınır değeri terimi, çalışan kişilerin belirlenen değer üzerinde bir titreşime maruz kalmamaları gereken değer olarak tanımlanmıştır (Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013: 1-3). Her iki yönetmelikte de terimler sözlüğünde limit karşılığı olan son nicelik değeri anlamında kullanılmaktadır.

Maruziyet kavramının İSG alanında kullanımı, farklı disiplinlerdeki anlam farklılıklarından etkilenmektedir. TDK sözlüklerinde karşılığı bulunmayan maruziyet terimi, tıp ve İSG alanlarında yaygın olarak kullanılmakta ancak yeterince tanımlanmamaktadır. Bunun sonucunda, iş ortamlarında risk değerlendirmesi yaparken belirsizlikler oluşmaktadır.

Son yıllarda yapılan çalışmalar incelendiğinde, “maruziyet” kavramı yalnızca fiziksel veya kimyasal etkenlerle sınırlı kalmayıp, psikososyal faktörler bağlamında da kullanılmaktadır. Özellikle şiddet, mobbing, travmatik olaylara tanıklık gibi durumlar literatürde “psikososyal maruziyet” olarak değerlendirilmektedir (Türkmenoğlu ve Sümer, 2017: 216-225; Selçuk ve ark., 2018: 302-308; İnaltekin ve Yağcı, 2024: 869-875; Hadımlı ve ark., 2024: 26-32; Ay, 2024: 7-33).

Mevzuatta ise maruziyet kavramı daha çok kimyasal, biyolojik ve fiziksel etkenlerle ilişkilendirilmiştir. Örneğin, kimyasal maruziyet için Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik’te “mesleki maruziyet sınır değeri” açıkça tanımlanmıştır (Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 2013).

Fiziksel maruziyet kapsamında, Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik ve Tozla Mücadele Yönetmeliği gibi düzenlemelerde “maruziyet sınır” ve “maruziyet eylem değerleri” yer almaktadır (Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013; Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013; Tozla Mücadele Yönetmeliği, 2013).

Biyolojik maruziyet yönünden ise, özellikle sağlık sektöründe çalışanların patojenlere maruz kalma durumları ve korunma önlemleri İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği kapsamında risk değerlendirmesi süreçlerinde dikkate alınmaktadır (İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, 2012).

Psikososyal maruziyet kavramı ise henüz mevzuatta doğrudan yer almamakla birlikte, son yıllarda yapılan bilimsel çalışmalarda çalışanların iş ortamındaki duygusal ve davranışsal yüklenmelerinin de bir tür maruziyet olarak ele alınabileceği tartışılmaktadır (Türkmenoğlu ve Sümer, 2017; Selçuk ve ark., 2018; İnaltekin ve Yağcı, 2024; Hadımlı ve ark., 2024; Ay, 2024).

Dolayısıyla, maruziyet kavramı disiplinler arasında farklı biçimlerde ele alınmakta, mevzuatta daha çok fiziksel ve kimyasal etkenlerle sınırlandırılırken, bilimsel literatürde psikososyal ve duygusal maruziyet kavramları giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu durum, kavramın farklı bağlamlarda yeniden tanımlanması ve iş sağlığı politikalarında daha bütüncül biçimde ele alınması gereğini ortaya koymaktadır.

4. Sonuç

Maruziyet kavramı, İSG alanında kritik bir yere sahiptir. Ancak, terimin etimolojik olarak tanımının eksik oluşu, mevzuatta farklı şekillerde yer alması ve uygulamada farklı yorumlanması bazı karmaşaları beraberinde getirmektedir.

Ülkemiz mevzuatlarında TDK terimler sözlüğünde yer almayan maruziyet terimi farklı yönetmelik ve kanunlarda geçmekle birlikte maruziyet konusunda tam bir tanımlama yapılmamıştır. Bu husus büyük bir eksiklik olarak görülmekte ve hangi etkenler ve durumların maruziyet olduğu ya da maruziyete sebep olduğu tanımlanmalıdır. İş Sağlığı ve güvenliği proaktif yaklaşım kapsamında yapılacak risk analizlerinde maruziyet ve maruziyet unsurlarının, etkenlerinin belirtilmesi alınacak önlemler kapsamında değerli bir veri

oluşturmaktadır. Aynı şekilde İSG kapsamında verilen eğitimlerde maruziyet ve maruziyet bileşenlerinin tam olarak belirlenmesi ileride doğacak hukuki sorunların önlenmesinde de etkili olacaktır. Bu nedenle, maruziyet kavramının daha net bir tanıma kavuşturulması ve İSG alanındaki yasal düzenlemelerle uyumlu hale getirilmesi gerekmektedir. Gelecekte yapılacak araştırmalar, maruziyet sınırlarının belirlenmesi ve iş ortamlarındaki risk değerlendirmesi konularına odaklanmalıdır.

Bu durumun giderilmesi için, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) koordinasyonunda, TDK, İSG uzmanları, akademisyenler ve sektörel temsilcilerden oluşacak bir çalışma grubunun, “maruziyet” kavramının İSG mevzuatındaki kullanımını ortak bir terminoloji çerçevesinde yeniden tanımlaması önerilmektedir. Böylece, mevzuattaki tanım farklılıkları giderilebilir ve uygulamada birlik sağlanabilir.

Ayrıca, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü (İSGGM) tarafından yayımlanan mevcut rehber ve düzenlemelerde maruziyet unsurlarına ilişkin çeşitli tanım ve uygulamalara yer verilmektedir. Konuya ilişkin çalışmaların, kurumun genel politika ve uygulamaları doğrultusunda zaman içinde geliştirilmesi olasıdır.

İşyeri hekimleri, İSG uzmanları ve kurum yöneticileri ise maruziyet değerlendirmelerini yalnızca risk analizi formu düzeyinde bırakmamalı; periyodik ölçümler, iş hijyeni analizleri ve çalışan geri bildirimlerini kapsayacak şekilde uygulamalıdır.

Ayrıca, üniversitelerdeki İSG lisans ve ön lisans programlarında, maruziyet kavramı ve bileşenleri ayrı bir ders modülü olarak ele alınmalı; böylece yeni nesil İSG profesyonellerinin terminoloji ve uygulama birliği içinde yetişmesi sağlanmalıdır.

Son olarak, gelecekte yapılacak akademik araştırmaların, maruziyet sınırlarının bilimsel temellere dayalı biçimde yeniden tanımlanmasına, psikososyal maruziyetin mevzuat ve uygulamalara entegrasyonuna ve yapay zekâ destekli ölçüm yöntemlerinin geliştirilerek risk değerlendirme süreçlerine entegre edilmesine odaklanması önerilmektedir.

Bu çalışmanın yöntemsel yaklaşımı, maruziyet kavramının terminolojik ve yasal yönlerinin bir arada değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Elde edilen bulguların, konunun farklı disiplinlerde yapılacak çalışmalarda karşılaştırmalı biçimde ele alınmasına katkı sunması beklenmektedir.

Kaynakça

- Ay, I., 2024. Bir üniversite hastanesinde araştırma görevlisi olarak çalışan hekimlerin mesleki değer algısı ile sağlıkta şiddet maruziyet durumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Uzmanlık Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Aile Hekimliği Anabilim Dalı, 60 sayfa, Konya.
- Ayverdi, İ., 2025. Kubbealtı Lugatı. Erişim adresi: <https://www.lugatim.com/s/maruz> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Çalışanların Gürültü ile İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013. Resmî Gazete, 28 Temmuz 2013, Sayı 28721.
- Çalışanların Titreşimle İlgili Risklerden Korunmalarına Dair Yönetmelik, 2013. Resmî Gazete, 22 Ağustos 2013, Sayı 28743.
- ÇASGEM, 2013. *Meslek Hastalıkları*. Erişim adresi: https://www.csgb.gov.tr/Media/fgwlc5ol/meslek_hastaliklari.pdf (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- DWDS, 2025. Etymologisches Wörterbuch des Deutschen. Erişim adresi: <https://www.dwds.de/wb/etymwb/Schicht> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Etimoloji Türkçe, 2025. Etimoloji Türkçe. Erişim adresi: <https://www.etimolojiturkce.com/arama/maruz> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Google Çeviri, 2025. Maruziyet. Erişim adresi: <https://translate.google.com/?hl=tr&sl=auto&tl=ar&text=maruziyet&op=translate> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Hadımlı, A., Türk, B., Erdemen, G., 2024. Ebelik öğrencilerinin klinik uygulamalarda mobbinge maruziyet durumları: Ege Bölgesi örneği. *Artuklu Health*, 8: 26–32.
- ILO, 1986. Asbest Sözleşmesi (No. 162). Erişim adresi: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=normlexpub:12100:0::no:12100:p12100_instrument_1d:312307:0 (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- ILO, 1990. Kimyasallar Sözleşmesi (No. 170). Erişim adresi: https://normlex.ilo.org/dyn/nrmlx_en/f?p=normlexpub:12100:0::no:p12100_instrument_id:312315 (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- İnaltekin, A., Yağcı, İ., 2024. Sağlık çalışanlarının ruh sağlığı, intihar düşüncesi, mobbinge maruziyet ve iş

- doymu: Bir ikinci basamak hastane örnekleme. *Osmangazi Tıp Dergisi*, 46(6): 869–877.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012. Resmî Gazete, 30 Haziran 2012, Sayı 28339.
- İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği, 2012. Resmî Gazete, 29 Aralık 2012, Sayı 28512, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı.
- Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik, 2013. Resmî Gazete, 12 Ağustos 2013, Sayı 28733.
- Laçiner, V., 2014. İş sağlığı ve güvenliği hukukunda çalışanların gürültü ile ilgili risklerden korunması. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 20(1): 749–766.
- Larousse, 2025. Exposer. Erişim adresi: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/exposer/32311> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Mordoğan, D., Şahin, E., 2021. Bir üniversitede bulunan laboratuvarlarda kullanılan kimyasal maddelere maruziyet riskinin değerlendirilmesi. *Yeni Yüzyıl Journal of Medical Sciences*, 2(1): 30–40.
- Nişanyan, S., 2009. *Sözlerin Soyağacı: Çağdaş Türkçenin Etimolojik Sözlüğü*. 6. Baskı, Everest Yayıncılık, İstanbul.
- Online Etymology Dictionary, 2025. Exposing. Erişim adresi: <https://www.etymonline.com/search?page=1&q=exposing&type=> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- OSHA, 1990. Occupational Safety and Health Standards. Erişim adresi: <https://www.osha.gov/laws-regs/regulations/standardnumber/1910/1910.1450> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Özkan, Ö., Emiroğlu, O., 2006. Hastane sağlık çalışanlarına yönelik işçi sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(3): 192–199.
- Pulat Seren, L., Yakıncı, C., 2017. Tıpta sıklıkla yanlış kullanılan kavramlar. *Nobel Medicus*, 13(1): 12–15.
- Sarıyüpoğlu, M., Şen, D., Duman, E., Çalta, M., Sağlam, N., İnanlı, A., 2009. *Su Ürünleri Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Selçuk, K., Avcı, D., Mercan, Y., 2018. Üniversite öğrencilerinde flört şiddetine maruziyet: Flört şiddetine yönelik tutumların ve toplumsal cinsiyet algısının şiddete maruziyet ile ilişkisi. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 9 (3): 302–308.
- SGK, 2013. *Tüm yönleriyle maluliyet*. Sosyal Güvenlik Bilgi Serisi 2013/11, Yayın No: 78, SGK Genel Sağlık Sigortası Genel Müdürlüğü Maluliyet ve Sağlık Kurulları Daire Başkanlığı.
- TDK, 2025. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- TDK Kimya Terimleri Sözlüğü, 2007. Türk Dil Kurumu. Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr/> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- TDK Veteriner Hekimliği Terimler Sözlüğü., 2024. TDK Yayınları, Ankara.
- Tozla Mücadele Yönetmeliği, 2013. Resmî Gazete, 5 Kasım 2013, Sayı 28812.
- Türkmenoğlu, B., Sümer, H., 2017. Sivas il merkezi sağlık çalışanlarında şiddete maruziyet sıklığı. *Ankara Medical Journal*, 17(4): 216–225.
- UNDRR, 2016. Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction. Erişim adresi: <https://www.undrr.org/publication/report-open-ended-intergovernmental-expert-working-group-indicators-and-terminology> (Ziyaret tarihi: 10.03.2025).
- Yakıncı, C., Celiloğlu, Ö., Aksu, B., 2011. Tıbbi yazılarda Türkçe kullanımı ve sıkça yapılan hatalar. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 46: 186–190.